

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Департаменти (управління) освіти
і науки обласних, Київської
міської державних адміністрацій

Інститути післядипломної
педагогічної освіти

Вищі заклади освіти

Методичні рекомендації щодо організації
навчання осіб з особливими освітніми
потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р.

Надсилаємо методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України
щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах
освіти в 2019/2020 навчальному році для використання в роботі.

Просимо довести зазначені рекомендації для використання в роботі
керівників та працівників дошкільних, загальних середніх, професійних
(професійно-технічних), вищих закладів освіти.

Додаток: на 17 арк.

Перший заступник Міністра

Павло ХОБЗЕЙ

Симоненко Т.В. 481-47-65
Новосад В.Є. 481-47-64
Лабайчук Г. Ф. 481-47-65
Набоченко О.О. 481-32-39

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№1/9-498 від 05.08.2019

3953262656

**Методичні рекомендації щодо
організації навчання осіб з особливими освітніми потребами
в закладах освіти в 2019/2020 н. р.**

Методичні рекомендації розроблено з метою реалізації законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів.

I. Зарахування осіб з особливими освітніми потребами до закладів загальної середньої освіти

Визначення особливих освітніх потреб дитини здійснюється фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) за результатами проведеної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини (далі – комплексна оцінка) (пункти 11-37 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2018 року № 545 (із змінами), (далі – Положення про ІРЦ)). ІРЦ є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років. До ІРЦ можуть звернутися батьки (інші законні представники) дитини, які відчувають занепокоєння щодо розвитку дитини, незалежно від наявності в дитини інвалідності чи встановленого діагнозу.

Комплексна оцінка може проводитися за ініціативою батьків дитини або рекомендацією педагогічних працівників закладу освіти на підставі заяви батьків. Така оцінка не може проводитись примусово.

Висновок про комплексну оцінку має рекомендаційний характер і не є підставою для скерування органом управління освітою дитини з особливими освітніми потребами до певного закладу освіти, зокрема до спеціальної школи чи навчально-реабілітаційного центру. Відповідно до статті 55 Закону України «Про освіту» (далі – Закон) батьки дитини мають право обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми освіти відповідного рівня.

Згідно зі статтею 20 Закону у разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків до закладу освіти інклюзивна група або клас утворюється в обов'язковому порядку.

Питання організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти регламентується статтями 8 та 16¹ Закону України «Про загальну середню освіту» та Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 (із змінами) (далі – Порядок).

Оскільки у Порядку серед документів, необхідних для відкриття інклюзивного класу, зазначений витяг із протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації (далі – витяг), зазначаємо, що витяги, видані

до 14.12.2018, до моменту втрати чинності наказу Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України від 07 липня 2004 року № 569/38 «Про затвердження Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні Київську та Севастопольську міські районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації», чинні. Вищезазначене Положення скасовано спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України від 06.09.2018 № 974/36 о. д., зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 13.11.2018 за № 1289/32741. У діючих нормативно-правових актах не визначено термін дії витягів, якщо в них не зазначено термін повторного звернення для консультування.

У 2019/2020 навчальному році інклюзивні або спеціальні класи утворюються на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми потребами, до якої обов'язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру та, за потреби, інші документи, визначені Порядком зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2018 № 367 (далі – МОН), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05 травня 2018 р. за № 564/32016).

Звертаємо увагу, що висновок лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я не може бути підставою для організації інклюзивного навчання для дитини з особливими освітніми потребами.

Термін дії висновку ІРЦ не обмежений у часі, крім випадків, коли рекомендовано та визначено дату повторного вивчення.

Повторна комплексна оцінка проводиться у разі:

переходу дитини з особливими освітніми потребами з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти; переведення дитини зі спеціального закладу дошкільної освіти, спеціального закладу загальної середньої освіти, закладу загальної середньої освіти до інклюзивної (спеціальної) групи закладу дошкільної освіти або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти;

за рекомендацією команди психолого-педагогічного супроводу дитини у разі виявлених актуальних освітніх потреб дитини в процесі навчання, наявності труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми або успіхів у навчанні.

Зарахування дітей до спеціальної школи та навчально-реабілітаційного центру здійснюється відповідно до наказу МОН від 01.08.2018 № 831, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2018 р. за № 945/32397, «Про затвердження Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти». Зарахування до спеціального закладу освіти здійснюється відповідно до наказу його керівника, що видається на підставі заяви про зарахування одного з батьків дитини або її законних представників чи повнолітньої особи, поданої особисто. Зразок заяви та перелік документів зазначені у вказаному наказі МОН. Звертаємо увагу, що одним з обов'язкових документів, що додаються до заяви, є висновок інклюзивно-

ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.

До 1 класу спеціальних закладів освіти зараховуються, як правило, діти, не молодші 6-и років. Відповідно до особливостей розвитку та стану здоров'я особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку.

Звертаємо увагу, що в 2019/2020 н. р. особи з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із затримкою психічного розвитку не зараховуються, учні 1-4 та 6-9 класів продовжують здобувати освіту у спеціальних закладах освіти для дітей із затримкою психічного розвитку і завершують навчання у 2021/2022 навчальному році.

У 2019 році створена та функціонує система автоматизації роботи ІРЦ, що дає змогу батькам (іншим законним представникам) дитини через сайт <http://ircenter.gov.ua/> знайти найближчий ІРЦ та через кабінет користувача в зручному форматі записатися для отримання послуг.

II. Організація інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами

Національною радою реформ визнано інклюзивне навчання одним із пріоритетів розвитку держави, що є одним із основних чинників реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні.

У 2018 році Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 6 вересня 2018 року (№ 2541-VIII) внесено зміни до законів України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про позашкільну освіту», зокрема щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти.

Необхідними умовами якісного інклюзивного навчання є:

- визначення особливих освітніх потреб дитини;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- створення інклюзивного освітнього середовища;
- надання освітніх, психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;
- забезпечення учнів спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку;
- здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини протягом усього періоду навчання із обов'язковим залученням батьків до освітнього процесу.

Відповідно пункту 1 статті 20 Закону України «Про освіту» заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. Наголошуємо, що у разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків інклюзивна група або клас утворюється в обов'язковому порядку.

Безпосередня організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти здійснюється командою психолого-педагогічного

супроводу дитини з особливими освітніми потребами закладу освіти (далі – команда супроводу). Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти затверджено наказом МОН від 08.06.2018 № 609.

Відповідно до висновку ІРЦ, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини команда супроводу впродовж 2-х тижнів з моменту початку освітнього процесу складає індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами (далі – ІПР), яка погоджується батьками та затверджується керівником закладу освіти.

На перше організаційне засідання команди супроводу бажано запрошувати фахівця інклюзивно-ресурсного центру для отримання детальних рекомендацій щодо розроблення ІПР та особливостей організації інклюзивного навчання.

Команда супроводу визначає способи адаптації (у разі необхідності - модифікації) освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини. У разі потреби розробляє індивідуальний навчальний план в закладі загальної середньої освіти та індивідуальний освітній план в закладі дошкільної освіти.

З метою коригування та визначення прогресу розвитку дитини команда супроводу переглядає ІПР у закладі загальної середньої освіти двічі на рік (у разі потреби частіше); у закладі дошкільної освіти – тричі упродовж навчального року (у разі потреби - частіше). Діяльність дитини оцінюється не лише з позиції набутих знань, а, насамперед – з позиції прогресивного розвитку.

При потребі (зокрема, у разі пропуску дитиною з поважних причин великої кількості навчальних днів), виконання освітньої програми забезпечується шляхом реалізації для учня індивідуальної освітньої траєкторії, що може бути реалізована в закладі через індивідуальний навчальний план (ст. 53 Закону України «Про освіту»). Проведення корекційно-розвиткових занять у такому випадку можна здійснювати в канікулярний період протягом навчального року, попередньо погодивши це з батьками. Проте, організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учня та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється шляхом проведення індивідуальних і групових занять, які можуть надаватися як штатними працівниками закладу, так і залученими фахівцями, зокрема: працівниками ІРЦ, спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів, логопедичних пунктів та інших закладів на підставі цивільно-правових договорів. При цьому оплата праці залучених на підставі цивільно-правових договорів фахівців (зокрема й залучених штатних працівників) здійснюється за рахунок коштів державної субвенції, відповідно до пункту 6 Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затверджених

постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 року № 88 (із змінами) (далі – Порядок та умови надання субвенції).

Примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти та Перелік фахівців, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) з особами з особливими освітніми потребами у закладах освіти, визначено у додатках Порядку та умовах надання субвенції.

Звертаємо увагу, що крім основної роботи й роботи за сумісництвом, працівники закладів та установ освіти можуть залучатися до педагогічної роботи на умовах погодинної оплати праці, яка не є сумісництвом згідно з Положенням про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій, затвердженим спільним наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України від 28.06.1993 № 43.

На відміну від роботи за сумісництвом, яка виконується лише у вільний від основної роботи час, педагогічна робота з погодинною оплатою праці в обсязі не більше 240 годин на рік може виконуватися в межах основного робочого часу працівника з дозволу керівника державного підприємства, установи, організації без утримання заробітної плати.

Оплата праці фахівців за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) здійснюється за ставками погодинної оплати праці працівників усіх галузей економіки за проведення навчальних занять у розмірах, передбачених для доцента або кандидата наук, які проводять навчальні заняття з учнями шкіл, установленими в додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298, підвищеними на 20 відсотків за роботу з особами з особливими освітніми потребами.

Відповідні зміни щодо підвищення ставки погодинної оплати праці за роботу з особами з особливими освітніми потребами на 20 відсотків внесені постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 129.

Інші виплати (підвищення за педагогічне звання, надбавки за вислугу років і престижність педагогічної праці, інші надбавки і доплати) при оплаті праці фахівцям за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) у Порядку та умовах надання субвенції не зазначені.

Починаючи з 2018 року, в закладах освіти, у яких навчання дітей з особливими освітніми потребами організоване в інклюзивних класах, для проведення корекційно-розвиткових занять, визначених індивідуальною програмою розвитку дитини, можуть уводитись посади вчителів-дефектологів. Відповідні зміни до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти внесені наказом МОН від 01.02.2018 № 90. Також цим наказом уведено 1 ставку асистента вчителя на 1 інклюзивний клас (було 0,5 ставки).

Щодо роботи логопедичних пунктів, необхідно зазначити, що Положення про логопедичні пункти системи освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 13.05.1993 №135, зареєстрованим у Міністерстві

юстиції України 31.05.1993 за № 59, чинне. Вчителі-логопеди, які працюють на логопедичних пунктах, надають корекційно-розвиткові послуги усім дітям, які мають порушення мовлення, зокрема, дітям з особливими освітніми потребами. При цьому корекційно-розвиткові заняття, передбачені індивідуальною програмою розвитку дитини, такими фахівцями надаються за умови укладання з ними закладами освіти або відповідними органами управління освітою цивільно-правових договорів.

В інклюзивних групах та класах закладів дошкільної та загальної середньої освіти вводиться відповідно ставка асистента вихователя чи асистента вчителя. Потреба у додатковій підтримці дитини асистентом дитини визначається фахівцями інклюзивно-ресурсного центру та зазначається у висновку про комплексну оцінку.

При організації інклюзивного навчання у закладі освіти необхідно враховувати, що асистент вчителя (вихователя) не є персональним педагогом для одного чи декількох дітей, він надає допомогу вчителю (вихователю) в організації освітнього процесу в класі (групі), допомагає дітям з особливими освітніми потребами концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю у них тощо. Наголошуємо, що освітній процес в класі (групі) з дітьми, зокрема з особливими освітніми потребами, здійснюється вчителем (вихователем). Асистент вчителя (вихователя) є постійним учасником команди супроводу в закладі освіти. Детальніше про функції асистента вчителя можна ознайомитися у листі МОН від 25.09.2012 №1/9-675.

У закладах освіти асистентами вчителів (вихователів) можуть працювати особи з педагогічною освітою, на відміну від асистентів дитини, якими можуть бути батьки, особи, уповноважені ними, або соціальні працівники (робітники).

Проходження атестації асистентом вчителя (вихователя) регламентовано Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників, затвердженим наказом МОН від 06.10.2010 № 930, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 грудня 2010 року за № 1255/18550.

Посада асистента вчителя (вихователя) не передбачає присвоєння кваліфікаційних категорій. За результатами атестації асистенту вчителя (вихователя) встановлюється тарифний розряд, при визначенні якого враховуються освітній рівень працівника, професійна компетентність, педагогічний досвід, результативність та якість роботи, інші дані, які характеризують його професійну діяльність.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002р. № 1298 (із змінами) асистенту вчителя закладу загальної середньої освіти, асистенту вихователя закладу дошкільної освіти встановлюються 10-12 тарифні розряди.

Питання оплати праці педагогічних працівників регулюються наказом МОН від 26.09.2005 № 557 «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 жовтня 2005 р. за № 1130/11410, та Інструкцією про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженою наказом МОН

від 15.04.1993 № 102, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 27 травня 1993 р. за № 56 (далі – Інструкція).

Пунктом 4 Інструкції визначено, що посадові оклади встановлюються керівниками на основі діючих кваліфікаційних вимог і тарифних розрядів працівників відповідної кваліфікації з наступною атестацією або тарифікацією згідно з чинним законодавством.

Рішення про встановлення конкретного розміру посадового окладу (ставки заробітної плати) в межах затвердженого фонду заробітної плати відповідно до затверджених цим наказом схем тарифних розрядів приймає керівник закладу освіти.

Відповідно до пункту 3¹ статті 48 Прикінцевих положень Закону України «Про загальну середню освіту», а також Положення про ІРЦ, в Україні розбудовується мережа ІРЦ. За оперативними даними, станом на 01.06.2019 р. в регіонах створено 561 ІРЦ.

Необхідно зазначити, що наукову та методичну підтримку центрів здійснюють обласні ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти та Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, які відповідно до Положення про ІРЦ забезпечують підвищення кваліфікації педагогічних працівників ІРЦ.

Відповідно до Положення ІРЦ є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Річний план роботи центру розробляється на календарний рік відповідно до основних завдань, визначених Положенням про ІРЦ, та затверджується директором центру (пункту 42 Положення про ІРЦ). У літній період, як і протягом всього календарного року, фахівці центру виконують основні завдання відповідно до своїх посадових обов'язків.

При цьому необхідно зауважити, що корекційно-розвиткові заняття педагогічними працівниками ІРЦ проводяться тільки з дітьми, які не відвідують заклади освіти, або не можуть отримати відповідні послуги у закладах. Основними функціями ІРЦ є проведення комплексної оцінки, консультування батьків та педагогічних працівників щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Розрахунок вартості послуг, які надаються фахівцями ІРЦ особам з особливими освітніми потребами з інших адміністративно-територіальних одиниць та об'єднаних територіальних громад, здійснюється засновником центру (представницькими органами місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районними, міськими, районними у містах (у разі їх утворення) радами). Послуги ІРЦ для споживачів є безкоштовними, одночасно їх вартість сплачує громада, яка не організувала ІРЦ для своїх мешканців.

У своїй діяльності, в тому числі фінансово-господарській, ІРЦ підпорядковується засновнику. Фінансово-господарська діяльність ІРЦ

проводиться відповідно до бюджетного законодавства, законодавства про освіту та інших нормативно-правових актів.

Відповідно до частини першої статті 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

На відміну від ІРЦ, обласні ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти не проводять комплексну оцінку розвитку дітей. Натомість такими центрами надається навчально-методична допомога педагогічним працівникам, аналізується стан організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в області тощо. Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 617.

Організація інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти», яким визначено організаційні засади діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти та форму індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Звертаємо увагу, що вищезазначеним Порядком унормовано кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній групі, яка має становити не більше трьох осіб, зокрема:

одна-три дитини з числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку, порушеннями зору, слуху, легкими порушеннями інтелектуального розвитку;

не більше двох осіб з числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення;

не більше однієї дитини із складними порушеннями розвитку.

Слід зазначити, що відповідно до статті 103³ Бюджетного кодексу України, положення якої розширюють напрями використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, вперше у 2019 р. постановою Кабінету Міністрів України № 129 від 27.02.2019 «Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2019 році» внесені зміни до Порядку та умов надання субвенції, та затверджений розподіл частини субвенції у розмірі 37 230,0 тис. грн. на організацію інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами, що отримують освіту в закладах дошкільної освіти.

Зокрема, за рахунок державної субвенції здійснюється оплата таких видатків:

проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), визначених індивідуальною програмою розвитку, особам з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти;

придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. На придбання зазначених засобів використовується не більш, як 35 відсотків загального обсягу субвенції. За наявності у закладі декількох осіб з особливими освітніми потребами з однаковими порушеннями у разі потреби можлива закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для спільного користування.

Придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах, здійснюється відповідно до Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН від 17.04.2019 № 423, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17 квітня 2019 р. за № 403/33374.

За рахунок державної субвенції також вперше у 2019 р. здійснюється придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в спеціальних групах закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Директоратом інклюзивної та позашкільної освіти розроблено універсальний Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти (далі – Типовий перелік).

Станом на 1 серпня 2019 р. Типовий перелік надіслано Міністерству юстиції України для проведення правової експертизи та державної реєстрації.

До прийняття зазначеного проекту акту рекомендуємо при визначенні спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в спеціальних групах закладів професійної (професійно-технічної) освіти, користуватись Типовим переліком спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.04.2018 № 414).

Детально з питаннями щодо розподілу та використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами можна ознайомитись у листі МОН від 05.03.2019 №1/9-110.

Організація інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 636 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти».

Згідно з абзацом 3 статті 14 Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» прийом до закладів професійної (професійно-технічної) освіти осіб з особливими освітніми потребами, яким не протипоказане навчання за обраним напрямом (спеціальністю), у разі складення вступних іспитів здійснюється поза конкурсом.

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, керівник закладу професійної (професійно-технічної) освіти для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, що були прийняті на навчання, на підставі письмового звернення їх або одного з їх батьків (чи іншого законного представника), а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (за наявності), що надається ІРЦ (за умови здобуття загальної середньої освіти), індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) утворює інклюзивну групу.

Звертаємо увагу, що гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначається на місцях з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких здобувачів освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

З метою організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в межах існуючої штатної чисельності створюється команда психолого-педагогічного супроводу. Функції команди супроводу в закладі визначені в пункті 9 Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Організація інклюзивного навчання для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які одночасно з набуттям кваліфікацій професійної (професійно-технічної) освіти здобувають загальну середню освіту, здійснюється згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 62, ст. 2475).

Організація інклюзивного навчання в закладах вищої освіти здійснюється згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 635 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти».

Зазначаємо, що зарахування здобувачів освіти з особливими освітніми потребами до закладів вищої освіти здійснюється відповідно до законодавства. Порядком організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти визначаються механізми організації освітнього процесу для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які вже вступили до зазначеного закладу та потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі.

Утворення інклюзивної групи в закладі вищої освіти для зарахованих на навчання осіб з особливими освітніми потребами здійснюється керівником закладу вищої освіти на підставі письмового звернення здобувача освіти з особливими освітніми потребами або одного з батьків (інших законних представників), а також індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності), іншої документації, що підтверджує наявність в особи особливих освітніх потреб, в обов'язковому порядку. Зокрема такою документацією на перехідний період для осіб, які є старші 18 років, може бути витяг із протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації, якщо

він виданий до 14.12.2018 та якщо в ньому не зазначено термін повторного звернення для консультування.

Гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначається на місцях, виходячи з індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких здобувачів освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

Звертаємо увагу, що з метою організації інклюзивного навчання у закладі вищої освіти в межах існуючої штатної чисельності може створюватися спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу. Функції спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу або групи психолого-педагогічного супроводу визначені пунктом 11 вказаного Порядку організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти.

III. Організація навчання осіб з особливими освітніми потребами в спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах

Особи з особливими освітніми потребами, окрім інклюзивних або спеціальних класів закладів загальної середньої освіти, можуть навчатися у спеціальних закладах освіти (спеціальних школах, навчально-реабілітаційних центрах, далі – НРЦ). Для учнів, які за станом здоров'я потребують охоронного режиму або не можуть відвідувати навчальний заклад, місцеві органи управління освітою організовують навчання за індивідуальною формою (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж) або іншими формами здобуття освіти відповідно до статті 9 Закону України «Про освіту».

Повторно наголошуємо, що на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 753 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585» та з урахуванням норми підпункту 2 пункту 2 зазначеного вище Порядку, продовжують здобувати освіту у спеціальних закладах освіти для дітей із затримкою психічного розвитку учні 2-4 та 7-9 класів і завершують навчання у 2021/2022 навчальному році. Здобуття повної загальної середньої освіти таких учнів забезпечується у закладах загальної середньої освіти за місцем проживання, за потреби в інклюзивних або спеціальних класах.

Організація діяльності спеціальних закладів освіти у 2019/2020 навчальному році має здійснюватися в рамках Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221, нормативно-правового забезпечення Нової української школи, інших актів, що регулюють забезпечення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Зарахування осіб до спеціальних закладів загальної середньої освіти для здобуття освіти здійснюється відповідно до Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів загальної середньої освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 01.08.2018 № 831,

zareєстрованим в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2018 р. за № 945/32397 (далі – Порядок), яким, зокрема, визначені відповідні умови та процедура.

Відповідно до законодавства та своїх установчих документів спеціальні заклади освіти можуть здійснювати освітній процес за інституційною формою здобуття освіти: очна (денна, вечірня) заочна, дистанційна та мережева. Порядок здобуття загальної середньої освіти за інституційною формою врегульований Положенням про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2019 року № 536, zareєстрованим в Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 р. за № 547/33518.

Для учнів, які за станом здоров'я не можуть навчатися в колективі, про що має бути зазначено у висновку лікарсько-консультаційної комісії закладу охорони здоров'я, або за заявою батьків чи уповноважених осіб, спеціальний заклад загальної середньої освіти забезпечує навчання за індивідуальною формою: (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж).

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, з 1 вересня 2019 року за новими навчальними планами та програмами продовжать навчання учні 2-го класу, наказ МОН від 26.07.2018 № 814 «Про затвердження Типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами».

З огляду на особливості навчально-пізнавальної діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, наказом МОН від 02.07.2019 № 917 затверджено типову освітню програму початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 2-х класів зазначеної категорії для організації освітнього процесу, починаючи з 2019/2020 навчального року.

Перелік типових освітніх програм, за якими навчатимуться учні спеціальних закладів освіти початкової школи, школи II, III ступеня, зазначено у методичному листі МОН від 06.08.2018 № 1/9-485, розміщеному на веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Перелік навчальної літератури, рекомендованої МОН для використання у закладах освіти (у тому числі спеціальних) у 2019/2020 навчальному році (лист МОН від 10.06.2019 № 1/9-365), розміщено на веб-сайті МОН (<https://goo.gl/Zglw1C>)

Нині змінилися не тільки вимоги до якості освіти, а й виникла потреба впровадження у зміст освіти європейського виміру, спрямування його на інтеграцію до світових та європейських стандартів. А тому перед освітянами, науковцями стоїть нелегке завдання – пошук ефективних механізмів проходження всіх етапів навчання.

Освітній процес учнів з особливими освітніми потребами потрібно базувати на положеннях дидактики, психології, методики, підборі оригінальних завдань і видів діяльності, моделюванні творчої діяльності учнів з урахуванням створення умов для розвитку мовних, соціальних, громадянських, здоров'язбережувальних та інших компетентностей, визначених навчальними програмами.

Саме через освіту необхідно підготувати особистість, здатну до сприйняття змін та новацій. Головна мета розвитку української системи освіти – створити умови для саморозвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України, про це та особливості організації освітнього процесу у 2-х класах за типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом Савченко О. Я. та Шияна Р. Б., йдеться у методичних рекомендаціях щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році, підготовлених спільно з Національною академією педагогічних наук України та Інститутом модернізації змісту освіти (лист МОН від 01.07.2019 № 1/11-5966).

Звертаємо увагу, що освітній процес у спеціальних закладах освіти має забезпечувати формування однієї з ключових компетентностей – соціально-трудова, що передбачає оволодіння учнями з особливими освітніми потребами трудових умінь та навичок, які забезпечують подальшу здатність до успішного опанування основ професійно-трудової діяльності, набуття навичок практичної життєдіяльності.

В рамках реалізації концепції Нової української школи кожен педагогічний працівник спеціального закладу освіти (спеціальної школи, НРЦ) має сприймати якісну освіту як здобутки, досягнуті у стимулюючому (корекційному) навчальному середовищі, що забезпечує активну участь, позитивні навчальні результати (академічні та соціальні) всіх дітей з особливими освітніми потребами. Окрім знань, вони мають оволодіти корисними вміннями та навичками, необхідними їм у повсякденні. Саме тому базовий навчальний план для спеціальних закладів загальної середньої освіти Державного стандарту початкової освіти (постанова КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87) в інваріантному складнику містить корекційно-розвиткову роботу, як і типові навчальні плани типових освітніх програм для спеціальних закладів освіти II, III ступенів. Такий підхід сприяє успішній підготовці учнів з особливими освітніми потребами (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку) до обов'язкової участі у державній підсумковій атестації та загальному незалежному оцінюванні результатів навчальних досягнень.

Звертаємо увагу, що Законом України «Про освіту» закладам освіти делеговані адміністративні та навчально-методичні повноваження. Школи можуть самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з навчальних предметів відповідно до стандартів середньої освіти та досягнень сучасної науки, обирати підручники, методики навчання і виховання.

Отже, на основі Державного стандарту й Типової освітньої програми заклади освіти можуть розробляти освітні програми – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, індивідуальних проектів, контрольних заходів тощо), спланованих та організованих для досягнення визначених результатів навчання. Освітні програми можуть відрізнятися від Типової освітньої програми послідовністю викладення навчального матеріалу, обсягом його вивчення, наявністю додаткових компонентів змісту або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання.

При цьому розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи пізнавальні

здібності та можливості учнів з особливими освітніми потребами, конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення завдань корекційно-розвиткової роботи та орієнтовних очікуваних результатів, зазначених у програмі.

В рамках НУШ наголошується на важливості формування у дітей життєвих компетентностей, запровадження педагогіки партнерства, співпраці з батьками, надання їм консультативно-методичної допомоги з метою сприяння їх активній участі в освітньому процесі, зокрема, корекційно-розвиткової роботі, якщо йдеться про дітей з особливими освітніми потребами. Тому надзвичайно важливим є проведення консультативно-роз'яснювальної роботи щодо сучасної освітньої політики з керівниками, педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти різних типів, співпраця з неурядовими організаціями та батьками.

У зв'язку з розвитком інклюзивного навчання контингенти учнів спеціальних закладів освіти здебільшого мають складні порушення розвитку, що потребує модернізації освітнього процесу, застосування новітніх методів роботи під час навчання та реабілітації таких учнів. Надзвичайно актуальним є питання систематичного підвищення фахової компетентності педагогічних працівників. Практично необхідним є постійне оновлення фахових знань керівників та педпрацівників як закладів загальної середньої освіти, так і спеціальних закладів освіти, про інноваційні шляхи розвитку галузі освіти в сучасний період, форми і методи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, особливо зі складними порушеннями розвитку, з урахуванням напрацьованих інноваційних педагогічних технологій, у тому числі в рамках Нової української школи.

Відповідний розділ має бути обов'язковою складовою навчальних програм для слухачів курсів підвищення кваліфікації на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Особливо наголошуємо на важливості тем щодо забезпечення права на освіту дітей з аутизмом, порушеннями інтелектуального розвитку, у тому числі помірною, тяжкого ступеня, дітей з особливими освітніми потребами інших нозологій, створення умов для їх навчання в умовах спеціальних закладів освіти, у спеціальних, інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти.

Ураховуючи звернення, що продовжують надходити до МОН стосовно отримання документа учнями з порушеннями інтелектуального розвитку після закінчення навчання у спеціальному закладі освіти, роз'яснюємо.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2016 р. за № 671 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» приведено у відповідність до державного зразка документ про отриману освіту дітей з інтелектуальними порушеннями. Зокрема встановлено, що учням з інтелектуальними порушеннями видається свідоцтво про базову загальну середню освіту за спеціальною програмою. Учням з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня видається довідка про закінчення повного курсу навчання за спеціальною програмою.

Пунктом 33 Положення про спеціальну школу (постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221), встановлено, що здобувачі

освіти з порушеннями інтелектуального розвитку, які здобули базову середню освіту, отримують документ про здобуття базової середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку; здобувачі освіти з помірними порушеннями інтелектуального розвитку, які завершили повний курс навчання у спеціальній школі, отримують відповідний документ про освіту для осіб з помірними інтелектуальними порушеннями.

Водночас, звертаємо увагу керівників на порядок видання випускникам спеціальних закладів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (спеціальна школа, навчально-реабілітаційний центр) документа про освіту: якщо учень випускається після 10 класу і не продовжуватиме навчання в 11 класі з поглибленим професійно-трудохим навчанням, йому видається документ встановленого зразка про закінчення школи; якщо учень продовжуватиме навчання у 10 класі спеціального закладу освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, йому видається відповідний документ про освіту після 11 класу.

Видання випускникам спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку документа про освіту двічі – після закінчення 10 класу та після закінчення 11 класу – неприпустимо та несе додаткові невиправдані фінансові витрати.

Упродовж 2016-2019 років представниками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснені моніторингові візити до спеціальних закладів освіти з метою з'ясування стану дотримання прав учнів. Зокрема, під час таких візитів виявлені факти використання в документації спеціальних закладів, оформленні приміщень так званої «дискримінаційної» лексики: інтернат, дитина-інвалід, розумово відсталі, вади розвитку, масова школа (а не рекомендованих формулювань, відповідно: спеціальна школа, дитина з інвалідністю, порушення інтелектуального розвитку, порушення розвитку, заклад загальної середньої освіти).

Аналогічна ситуація щодо веб-сайтів спеціальних закладів освіти: застаріла інформація, «дискримінаційна» лексика та інше. Просимо керівників закладів спеціальної освіти в процесі підготовки до нового навчального року врахувати ці зауваження.

З огляду на запитання щодо організації навчання та оцінювання навчальних досягнень дітей з дислексією, рекомендуємо взяти до уваги основні напрями пропонованого комплексного підходу щодо організації освітнього процесу з такими учнями (за матеріалами відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України та з досвіду роботи Лисогірської спеціальної школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення Миколаївської обласної ради).

Дислексія – часткове специфічне порушення процесу читання, що проявляється в труднощах впізнавання/розпізнавання букв; у труднощах злиття букв в склади та складів у слова, що призводить до неправильного відтворення звукової форми слова; в аграматизмах та спотворенні розуміння прочитаного.

Дислексія може спостерігатися ізольовано, однак частіше вона супроводжує порушення писемного мовлення – дисграфію.

Тому під час оцінювання навичок читання дітей із зазначеними труднощами не враховуються помилки, пов'язані з порушеннями усного мовлення (у його фонологічній, лексичній та граматичній складових) та дислексіями, що виявлені в учня та щодо яких проводиться корекційна робота на логопедичних заняттях. Під час оцінювання читання таких учнів критерій швидкості читання не враховується.

Формування навички читання, насамперед, повинно передбачати мету – попередження та корекцію дислексій, подолання труднощів читання з урахуванням механізмів дислексичних помилок.

Процес навчання читання повинен відбуватися з опорою на:

особливості вимови,

темпо-ритмічної та ритміко-інтонаційної сторін мовлення на основі сформованої навички усвідомленого мовного аналізу,

ймовірного прогнозування,

розуміння жанрової приналежності тексту,

розвитку позитивних особистісних якостей,

формування предметно-орієнтованих компетентностей та життєвої компетентності учнів.

Беручи до уваги те, що у переважної більшості школярів з дислексіями наявні дисграфії, дизорфографії та велика кількість помилок у процесі опанування писемного мовлення, правил орфографії, учитель має враховувати труднощі учня та етапи корекційної роботи на заняттях учителя-логопеда з їх подолання. Оцінювання результатів навчальних досягнень учнів здійснюється з урахуванням рівня оволодіння ними відповідними вміннями та навичками: оцінка не знижується за виконання вправ, що містять помилки, які є наслідком мовленнєвого порушення.

Більш детальні поради щодо організації навчання дітей з дислексією, виправлення порушень читання містяться в методичних рекомендаціях «Виявлення подолання труднощів опанування навички читання в учнів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс] /Е. Данілавичюте, В. Ільяна та ін./, 2016 р. (схвалено науково-методичною комісією з спеціальної педагогіки Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, протокол № 4 від 16.12.2016).

Методичний посібник пропонується для практичного використання вчителям-логопедам, педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти, у тому числі з інклюзивним навчанням, батькам: http://oipoppp.ed-sp.net/public/repository/metodychni_rekomendaciyi_dysleksiya_20

IV. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти

Відповідно до пункту 2 статті 25 Закону України «Про освіту», засновник закладу освіти або уповноважена ним особа забезпечує створення у закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування.

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції «Нова українська школа» є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування.

Звертаємо увагу, що в Україні діють нові державні будівельні норми: ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти», ДБН В.2.2-4:2018 «Будинки і споруди. Заклади дошкільної освіти», ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Ці норми є обов'язковими до виконання під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти.

Дотримання вимог архітектурної доступності дозволить створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з особливими потребами на навчання та гармонійний розвиток в освітньому просторі.

Детальніша інформація щодо забезпечення доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами надана у листі МОН від 05.04.2019 № 1/9-223.

Генеральний директор директорату
інклюзивної та позашкільної освіти

Валентина ХІВРИЧ